

Tre dagar med Ken Rapport från seminarium med Ken Ramirez i München

Av Eva Bertilsson, publicerad i *Canis* 2003

Andra helgen i december var jag, tillsammans med ungefär 130 personer till från 20 olika länder, i München på ett tredagars djurtränarseminarium med Ken Ramirez. Trogna *Canis*-läsare minns säkert att Emelie och jag var helt lyriska efter att ha hört Ken på Clicker Expo i Los Angeles för ett år sedan, så chansen till tre heldagar med mr Ramirez gick ju inte att missa... Den här gången var inte Emelie med, så jag nötte istället ut öronen på mina tåliga medresenärer Irene och Annika. Inspirationen flödar nämligen över när man blir utsatt för så mycket intryck och idéer... I lokalerna fanns ju förutom Ken även en uppsjö av spännande personer – elefantränare och vargforskare, delfinexperter och apränare, katt-problemkonsulter och hundentusiaster för att bara nämna några områden.

Ken Ramirez är träningsansvarig på Shedd Aquarium i Chicago, och är dessutom en oerhört uppskattad träningskonsult och föreläsare med hela världen som sitt arbetsområde. Han växte upp på en ranch och var som tonåring volontär på ett leddhundsinstitut, för att sedan studera bland annat biologi och etologi. Ett sommarjobb på Marine World of Texas avgjorde yrkesvalet, och efter sedan slutet av 70-talet har Ken jobbat främst med marina däggdjur, rovfåglar, stora kattdjur och primater. De senaste tolv åren har han dessutom återigen varit involverad i hundträning, denna gång främst räddningshundar men även andra arbetande hundar som t ex narkotikahundar. Ken har även skrivit en fantastisk bok: "Animal Training – Successful Animal Management Through Positive Reinforcement" - rekommenderad läsning för alla tränare, oavsett djurslag!

De tre föreläsningdagarna i München utgjorde en komprimerad version av en av Kens universitetskurser – 50 timmars undervisning komprimerat till 14 timmar... Späckat schema, med andra ord! Första dagen behandlades grundprinciperna för operant inlärning, andra dagen handlade om det Ken kallar avancerad träning, och tredje dagen var vikt åt "nyheter" i form av forskningsresultat och annorlunda träningsätt.

Intressanta områden avlöste varandra som pärlor på ett band; samarbets- och hanteringsträning, avancerad targetträning, träning med flera djur i grupp, konceptträning, med mera, med mera. En del av innehållet var bekant från föreläsningarna vid Clicker Expo – i artiklarna i *Canis* nr 2 och 3 –07 kan du bland annat läsa om sekundära förstärkare, modifieringssignaler (såsom höger/vänster och stor/liten), "hitta lika" och hämning. En extra krydda i Kens föreläsningar är att exemplen kommer från mängder av olika djurarter, både från hans egen träning (främst med marina däggdjur, men även med hundar) och från andra duktiga tränare. Jag var knappast ensam om att upprepade gånger tänka att "kan de lära en utter eller en hyena det där, så..." ☺

Vi nordiska hundtränare var dock en smula förbryllade över ett par av de koncept som presenterades – till exempel "micro shaping", som så vitt jag kan begripa är det vi brukar referera till som frishaping, alltså att i pyttesmå steg och med fokus på minsta muskelrörelse forma fram beteenden på ett effektivt sätt, utan att använda targets och liknande. Det uppstod en hel del intressanta diskussioner både under föreläsningarna och i pauserna, och det var tydligt att de olika djurtränarvärldarna behöver mötas för att lära känna och dra nytta av varandra. Vikten av ödmjukhet, av att kunna se fördelarna med andras träningsätt (även om det inte är så man själv är van att arbeta eller tänka) blev påtaglig, och Ken utgjorde en strålande förebild på det området.

Här följer några korta nedslag i tre dagars intensiva föreläsningar – se det som inspiration, och vänta dig inte några heltäckande förklaringar...

Varför träna djur?

Träning handlar om att lära djuren leva i den värld vi har skapat. Det är vårt jobb att lära dem, att göra deras liv lättare. Detta gäller både sällskapshundar, giraffer på zoo, och delfiner på militära uppdrag! Ken menar att god djurhållning vilar på fyra hörnstenar:

- hälsovård
- näring
- miljö (fysisk och social)
- beteende (träning och mental stimulans)

Som hundtränare är det förstås lätt att hålla med om att träning och mental stimulans är nödvändigt för våra djurs välbefinnande, men det var ändå på något sätt befriande att höra Ken helt självklart ge träningen samma värde som god hälsovård, rätt näring och en väl anpassad miljö.

Det finns naturligtvis många olika anledningar till varför vi människor väljer att träna våra djur. Ken drog en skiljelinje mellan primära och sekundära anledningar till träning, där de primära är sådant som är till direkt fördel för den enskilda djurindividen medan de sekundära är alla andra, mänskliga, anledningar. Exempel på primära skäl till träning är: att ge fysisk motion, att ge mental stimulans, och träning för "samarbetsbeteenden" (cooperative behaviors) som underlättar djurets liv. Exemplet på sekundära skäl till träning är otaliga; vi kan vilja träna djur för underhållning, sport, forskning, utbildning, arbete i människans tjänst, o s v. Ken betonade gång på gång att vi djurtränare först och främst måste fokusera på de primära anledningarna till träning. Tränaren måste alltid ha det enskilda djurets välbefinnande i fokus!

Detta tror jag är en nyttig påminnelse för alla som håller på med djur – inte minst för oss hundtränare. Vilka beteenden väljer du att träna, och hur lägger du upp din träning? Är det individens bästa som står i centrum, eller händer det att dina mänskliga mål överskuggar?

LRS – least reinforcing stimuli/scenario

Ett av ämnena under första dagen var "Att hantera inkorrekt respons" – alltså, vad kan och bör du som tränare göra när ditt djur erbjuder ett felaktigt beteende?

Kens huvudsakliga råd – och det enda han anser att mer oerfarna tränare bör göra - är att ignorera det oönskade beteendet. Han pratade en del om begreppet LRS (least reinforcing stimuli, ibland kallat least reinforcing scenario, d v s "minst förstärkande stimuli/scenario"). En LRS är helt enkelt ett sätt att ignorera. I det ögonblick då du hade belönat om hunden gjorde "rätt" gör du istället ingenting, ändrar ingenting, i 2-3 sekunder. En LRS ska vara så kort att djuret inte hinner bli frustrerat och inte hinner erbjuda andra beteenden. Vanliga misstag som tränare gör när de försöker använda sig av LRS är att "frysa" och bli helt stilla, eller att vända bort blicken. Vid en LRS ska ingenting ändras, hela vitsen är att djurets "felaktiga" beteende inte leder till någon som helst förändring i omgivningen. Så fortsätt bara göra det du gjorde innan – fortsätt titta på hunden, fortsätt gå, fortsätt klia dig i huvudet, eller vad du nu gjorde.

Andra möjliga sätt att hantera oönskade beteenden nämndes också (som t ex time out, alltså att ta bort möjligheten att förtjäna förstärkning) och Ken poängterade nogsamt att det finns skickliga tränare som sofistikerat använder olika avancerade tekniker för att hantera inkorrekt respons. Hans egen filosofi, i den egna träningen och i undervisningen, är dock vara att fokusera på vad tränaren ska göra när djuret gör "rätt" och att i mesta möjliga mån använda LRS och/eller bara fortsätta jobba vid felbeteenden.

Träning för samarbete och hantering

Samarbets- och hanteringsträning ("cooperative behaviors") är nödvändigt för att hantera de djur vi har i vår vård. Hundägare kan nog ha en tendens att ta dessa beteenden för givet... För den som jobbar med en myrslok eller en späckhuggare är det mer självklart att detta är beteenden som kräver träning! Exempel på enkla men viktiga beteenden är: Att äta ur handen, att ta på halsband/sele, att flytta sig från punkt A till punkt B, att gå genom grindar/dörrar, att bli separerad från gruppen, och att acceptera olika slags beröring och hantering.

Att se hur zoo-tränare jobbar med hanteringsträning är verkligen en nyttig påminnelse! Den medicinska hanteringen, både den vardagliga (som att klippa klor och skrapa tänder) och den mer avancerade (som t ex blodprovstagning) inspirerar till nya tag i träningen – träning som dessutom direkt påverkar våra hundars välbefinnande!

Nyttig var också påminnelsen om att träningen tar den tid den tar... Ken gav exempel på hur han och hans kollegor tränat delfiner och uttrar i över ett år, som förberedelse inför transporten från ett zoo till ett annat. Han beskrev också hur träning för blodprovstagning kan innebära hundratals "fejks"-repetitioner, utan stick, för varje verkligt nålstick. Det är djurets beteende som avgör!

Ken gav oss en lista på tolv vanliga misstag att undvika, särskilt då när det gäller beteenden som innebär ett obehag för djuret (som t ex mycket av den medicinska hanteringen):

- Att leta efter snabba lösningar
- Att glömma bort att inläring sker hela tiden.
- Att använda frivilliga veterinärbeteenden (t ex blodprovtagning) praktiskt innan de är tillräckligt tränade.
- Att inte använda någon markör. Markören är viktig för att ge tydlig information!
- Att ha för många tränare till ett beteende.
- Att göra felaktiga antaganden om vad djuret egentligen gillar.
- Att gå för fort fram och hoppa över steg i träningen.
- Att be om nytränade beteenden för tidigt.
- Att glömma bort vikten av lugna responser. Förstärk inte oro och nervositet!
- Att inte kommunicera ordentligt med övriga inblandade personer (t ex veterinären).
- Att anta att vem som helst kan lyckas med all slags träning.

Target-träning

En target är ett objekt som djuret vidrör med någon kroppsdel. Ken lägger oerhört stor vikt vid den grundläggande targetträningen, och använder sedan targets i alla möjliga olika sammanhang – inte minst vid träningen av olika samarbets- och hanteringsbeteenden. Hans definition av en target är ganska vid; så fort det handlar om att djuret ska vidröra något, så kan man se det som targetträning. (Inom parantes kan sägas att Ken benämner ”locka-med-godis” som en underavdelning till target-träning – det är dock inget han använder sig av särskilt mycket, eftersom det som bekant lätt gör att beteendet blir beroende av lockbetet.)

Här följer några exempel på hur du kan vidareutveckla din targetting:

- Jobba med olika kroppsdelar. För att hunden ska veta om det är nosen, hakan, tasserna eller sidan som ska vidröra targeten – eller om den kanske ska stå eller ligga på den – behöver du ha ett signalsystem. Antingen kan du träna in ett ord för varje kroppsdel, eller använda olika targets, eller ha något annat signalsystem – till exempel att vidröra den aktuella kroppsdelens.
- ”Frysa” på targeten – d v s hålla kvar tills du klickar eller ger fri-signal. Här kan du lägga in alla möjliga störningar, t ex att hunden trycker nosen mot väggen medan du tar tempen, eller håller tasserna kvar i din hand när du klipper klorna ...
- Följa targeten när du rör på den. Det blir ”frys i rörelse”, så att säga.
- Öka avståndet, så att hunden kan ta sig till targeten från längre och längre håll. En inkallning kan vara en target-övning; ”Skynda dig hit och putt på min hand!”. Du kan också dirigera hunden vidare från target till target.
- Göra samma beteende på olika slags targets; sätta tasserna på en musmatta, på en fotboll, på en skateboard, o s v.
- Lära in signaler som talar om var targeten är – t ex att du pekar på den (d v s det du pekar på är nu den aktuella targeten), eller att du döper olika föremål så att hunden kan leta reda på rätt sak att göra sitt targetbeteende mot.
- Utföra flera olika targetbeteenden samtidigt; t ex trycka nosen mot handflatan och sätta vänster framtass på en liten pall.

Ett par av de häftigaste targetbeteenden vi fick se var hyenan som håller nosen mot burtaket och halsen mot gallret medan skötaren tar blodprov i halsen (ni som lyssnade på Kathy Sdao i augusti känner igen detta), och en havsutter som stod på baktassarna med nosen och framtassarna tryckta mot väggen i klassisk ”polis-visitations-pose”.

Stationering

Alla djurtränare upplever ibland ett behov av att ”parkera” ett eller flera djur. I zoo-världen kallas detta stationering; man lär djuret att gå/simma/flyga till sin station och stanna kvar där tills nya direktiv ges. Vältränade stationsbeteenden är särskilt viktigt för den som tränar med flera djur samtidigt, och vi hundtränare torde ha mycket nytta av att lära våra hundar lite mer avancerad stationering än det vanliga ”stanna kvar där du är”.

Stationeringen kan göras på många olika sätt. En möjlighet är att ha *plats-specifika* stationer, alltså att varje djur har sin egen plats att gå till. Hund A i soffan, hund B i korgen, och hund C på filten framför TVn... En annan variant är att ha *positions-specifik* stationering – alla hundarna samlas framför matte; hund A längst till vänster, hund B i mitten, och hund C till höger. Ytterligare en möjlighet är att använda sig av *namn/individ-specifika*

stationer, där man har någon form av individuell ”namnbricka” som fungerar som station. Till exempel kan man ha en speciell fäll som hunden ska leta reda på och lägga sig på, eller en skylt med en speciell symbol som hunden ska stå bredvid eller putta med nosen på. Varje individ har då sin egen, personliga station. Naturligtvis kan man även välja att *flytta omkring* djuren dit man vill ha dem – alla startar där de är, och tränaren dirigerar sedan hund A till att sätta sig på trappan, hund B till att lägga sig i sin bur, o s v.

När Emelie och jag var i Tromsö och såg sälträningen på Polaria för flera år sedan var just stationeringen det som imponerade mest på oss. Varje säl hade sin egen namnbricka, och på signalen ”station” simmade sälen snabbt till sin egen namnbricka och parkerade prydligt. Intensiteten i beteendet var helt underbar – ”kolla på mig, här står jag vid min station, hallå, jag är på min plats, här är jag!!!”. När jag sommaren därpå fick möjlighet att vara med och träna sälarna under ett par veckor visade det sig, inte oväntat, att just stationsbeteendena snabbt blev väldigt mycket sämre om de inte underhölls hela tiden... Att stå på sin station och vänta är inte direkt självförstärkande, så som tränare gällde det att verkligen se till att hela tiden aktivt förstärka stationsbeteendet, och inte hantera stationeringen som en bekväm ”parkeringsplats”.

En viktig påminnelse från Ken: När du jobbar med flera djur samtidigt gör alla djuren hela tiden någonting, och de vill alla ha uppmärksamhet, godis, leksaker, och så vidare. Knepet för att lyckas med träningen är att få varje djur att tro att just det är i centrum av uppmärksamheten, att allt kretsar kring ”just mig”! Så när du vill att en hund ska vänta och göra ingenting medan du tränar med en annan hund så gäller det att komma ihåg att det är den väntande hunden som gör det svåraste jobbet. Därför måste du belöna den väntande hunden rikligt och ofta. Om du vill att Fido *inte* ska komma när du ropar på Karo, så är det faktiskt viktigare att snabbt belöna Fido – som stannar – än att belöna Karo som kommer!

Forskningsrapport: Förgiftade Signaler

Tredje seminariedagen fick vi bland annat höra om några aktuella forskningsprojekt. Ett av dem handlade om ”förgiftade signaler”. För flera år sedan myntade Karen Pryor uttrycket “The Poisoned Cue” och beskrev fenomenet i en tidningsartikel (2002 Teaching Dogs 1 (1) 8-9). Karen skilde i artikeln på tre sorters signaler: signaler, kommandon, och ”förgiftade signaler”. Signaler var då de som var inlärd med positiv förstärkning (”grönt ljus”), kommandon var de som var inlärd med negativ förstärkning (”gör det för annars...”) och förgiftade signaler var de som var inlärd med en blandning av positiv och negativ förstärkning (gör detta så händer något trevligt, men om du inte gör det så händer något otrevligt).

Karen menade att signaler blev ”förgiftade” och därmed mycket mindre användbara så snart man blandade in någon form av negativ förstärkning i träningsprocessen. Framför allt, menade hon, förlorar signalen sitt värde som förstärkare. Jesus Rosales-Ruiz, professor vid University of Texas, ville testa Karens hypotes och genomförde tillsammans med ett par av sina studenter ett forskningsprojekt kring förgiftade signaler. Ken presenterade denna forskning lite kort, och rekommenderade givetvis den intresserade att läsa forskningsrapporten... Givetvis, höll jag på att säga, bekräftade undersökningen hypotesen – rent positivt inlärd signaler gick fint att använda som förstärkning vid nyinläring, medan de förgiftade signalerna inte alls fungerade lika bra. För oss klickertränare är forskningsresultatet varken förvånande eller revolutionerande, men det är oerhört värdefullt att ha vetenskapliga undersökningar att referera till!

Så här gick träningen till, i väldigt korta ordalag: Först tränade man två olika inkallningssignaler med samma hund. Den ena signalen (”Ven”) följdes av klick och godis – i början så snart hunden närmade sig föraren, och senare då hunden befann sig rakt framför föraren. Den andra signalen (”Punir”) följdes också av klick och godis då hunden närmade sig föraren, men om hunden *inte* reagerade inom utsatt tid halades hunden in med kopplet, och fick sedan klick och godis då den befann sig på rätt plats. Efter ett antal träningspass utförde hunden beteendet korrekt hela tiden, på båda signalerna. Men, när man gick vidare i träningen och testade att använda de inlärd signalerna som förstärkare när man tränade nya beteenden, så fungerade det fint med det positivt inlärd ”Ven” men inte med det förgiftade ”Punir”.

Vi som satt i publiken kom på ett otal frågor, funderingar och invändningar – som Ken naturligtvis varken kunde eller ville svara på, eftersom det inte var hans forskning vi pratade om... Till exempel, var det inte korkat att ha sele och koppel på under den inledande ”Punir”-träningen, men inte under ”Ven”-träningen? Ken log och försökte lugna sin intensivt engagerade publik – läs forskningen, fråga mr Rosales-Ruiz, och kom ihåg att det alltid finns rättmätiga invändningar mot forskningsprojekt, det är därför forskning behöver upprepas och verifieras!

Slutsatsen var emellertid enkel: Förgifta inte dina signaler! Om skadan redan är skedd, träna om beteendet med positiv förstärkning och en ny signal.

Avslutningsvis

Som avslutning på denna artikel vill jag lämna ordet till några av deltagarna, som var vänliga nog att ställa upp på lite korta intervjuer!

Först ut Eva Bodfält och Carina Persson, hundkonsulter/hundpsykologer från Sverige, som samstämmigt konstaterar att det som utmärker Ken (förutom all hans kunskap) är öppenheten, ödmjukheten och respekten för andras träningsätt. ”Han lyfter gärna fram även sådana tekniker som han inte själv använder, det är en styrka hos honom. Samtidigt står han för det han själv gör, för det sätt han själv vill träna på.” Godbitar från helgen - och nyttiga påminnelser för den egna träningen och de egna kurserna - var exempelvis arbetet med flera djur i grupp, den mer avancerade targetingen, och veterinärhanteringen. ”Det är viktigt att hålla sig a’jour med vad som händer i hundvärlden just nu”, konstaterar Eva, ”och det är bara fördel att Ken är djurtränare, inte hundtränare – det gör att fokus hamnar på inlärningsprinciperna”.

Så några ord från Runar Naess, norsk vargforskare: ”Även mitt ute på bondlandet i Tyskland, utan så mycket som en delfin i närheten, klarade Ramirez att dra in alla i salen i djur- och inlärningspsykologi-världen. Personliga historier och inte minst många illustrativa videor skapade en miljö som alla kunde känna sig hemma i och lära sig av. /.../ Personligen bekräftade seminariet min klockrena tro på positiv förstärkning som den primära inlärningsprincipen, och på vikten av att bygga upp en relation till det djur man ska träna. /.../ Alla som tränar, eller tror att de kommer att träna djur, från kanin till elefant – bör lära av Ken Ramirez. Speciellt tränare av hund och häst, eftersom dessa miljöer traditionellt är besudlade med mycket felträning. Tro det eller ej, det är inte många ställen i världen där man kan gå i skola och lära sig vetenskaplig djurträning. När en sådan möjlighet kommer till dig, då bör du ta chansen!”

Slutordet går till Marion Schenner, delfintränare från Münster, som helhjärtat och med sprudlande entusiasm stämmer in i hyllningskören: ”Ken är förstås mycket välkänd i zoo-tränarkretsar, och jag har varit på flera seminarier med honom tidigare. Om Ken ger ett seminarium i närheten, då måste man dit! Alla djurtränare borde lyssna på honom, oavsett vilken djurart man jobbar med. Ken vet verkligen vad han pratar om, han är en fantastisk föreläsare, och efter en intensiv åttatimmarsdag (när man egentligen borde vara helt slut) vill man bara ha mer – och mer!”

Undertecknad håller med!!!

/ Eva

Referenser:

Ramirez, K (1997) *Animal Training – successful animal management through positive reinforcement*. Utgiven av Shedd Aquarium.

www.kenramireztraining.com

DVD Rosales-Ruiz, J (2009) *The Poisoned Cue*. Utgiven av The Clicker Center LLC, Alexandra Kurland

